

SOĞUK SAVAŞIN SONU AMERİKAN İMPARATORLUĞU'NUN SONU MU?

Arş.Gör. Erol KURUBAŞ[©]

Özet

Tarih büyük güçlerin yükseliş ve düşüşleriyle doludur. Bu makale de günümüzde yaşanan bir büyük gücün yükseliş ve -tüm aykırı iddialarına rağmen- düşüşünü incelemektedir. Ancak bu düşüş, yıkılış anlamında değildir. Bu gelişme aynı zamanda dünyada nasıl bir uluslararası sistem doğacağıının da işaretlerini vermektedir.

Giriş

Modern Çağ “yüzyıllık yüzyıllar” a değil de¹, tarihçi John Lukacs’ın yaptığı gibi “imparatorluk yüzyılları”na bölerek incelersek ortaya şöyle bir tablo çıkar: 17. yüzyıl 1588’de İspanyol Armadasının yok edilişinden, 1689’a, İngiltere’deki sözde Görkemli Devrim’den bir yıl sonrasına kadar, 101 yıl sürdü. 18. yüzyıl İngiltere ile Fransa arasında dünya savaşlarının başlamasından, Waterloo’da son bulmalarına kadar, 126 yıl sürdü. 19. yüzyıl 1815’ten 1914’e, Napolyon Savaşlarının bitiminden Birinci Dünya Savaşının başlamasına kadar 99 yıl sürmüştür. 20. yüzyıl ise daha kısa sürdü: 1914’ten 1989’a kadar 75 yıl.² Lukacs, bu ayrımı kuşkusuz birtakım tarihsel kırılma noktalarına göre yapmıştır. Bununla birlikte ayrım, aynı zamanda o yıllar arasında egemen konumda olan büyük güçlerin yükseliş ve düşüş zamanlarına da işaret etmektedir. Çünkü burada verilen tarihler arasında 17. yüzyılda İspanya, Hollanda ve Avusturya Habsburgları, 18. yüzyılda Fransa, İngiltere, Rusya, Avusturya ve Prusya, 19. yüzyılda İngiltere ve Rusya, 20.

[©] Süleyman Demirel Üniversitesi İ.İ.B.F. Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı Öğretim Elemanı..

¹ İngilizce’de “yüzyıl” anlamına gelen “century” sözcüğü ilk kez 1626’da kullanılmıştır. Daha önce “century” yüz kişilik bir Romalı askeri birlik demektir. (*Oxford English Dictionary*).

² John LUKACS (Çev. Mehmet HARMANCI), *Yirminci Yüzyılın ve Modern Çağın Sonu*, 2.B., Sabah Kitapları, İstanbul, 1993, s. 1.

yüzyılda ABD ve SSCB büyük güçler haline gelmişler, bir süre sonra da bu konumlarını kaybetmişlerdi. Bu yüzyıllarda kimi zaman bir “güç engesi” yaşanırken, kimi zaman da bir büyük güç “hegemonya”sı yaşanmıştır.³

Tarih göstermektedir ki, her yüzyılda öne çıkan bir büyük güç, ihtişamının zirvesine ulaştıktan belli bir süre sonra inişe geçmiş ve doğal gücüne gelinceye kadar bu iniş devam etmiştir. Bu tarihsel yaklaşım çerçevesinde son yıllarda ABD’nin dünya çapındaki gücünü kaybetmekte olup olmadığına ilişkin yaygın bir tartışma ortaya çıktı. Kimileri için bu, Amerika’nın Üçüncü Dünya üzerinde büyüyen siyasi, ideolojik ve askeri etkisiyle, SSCB’nin çöküşüyle, devam etmekte olan başarılı askeri müdahalelerle ve canlanan sanayi, yüksek teknoloji içeren ihracatıyla çelişki içinde olan bir masaldır. Diğerleri ise, ki bunların arasında en fazla dikkat çeken Paul Kennedy’dir, bu yaklaşıma karşı çıkmakta ve ABD’nin dünya ticaretinde pay kaybetmekte olduğuna, büyüyen borçlarına, açık veren bütçesine, ticaret açıklarına ve zayıflayan teknolojik rekabet gücüne işaret etmektedirler. Bu tartışma 1990’ların özgün bağlamında küresel hegemonyacı gücü neyin oluşturduğu sorusuyla ayrılmaz bir biçimde bağlıdır.⁴

1.“Büyük Güçlerin Yükseliş ve Düşüşü” Teorisi

Uluslararası ilişkileri biçimlendiren büyük güçlerin belli bir zaman sonra, güçlerini yitireceğini ortaya atan ilk kişi Paul Kennedy değildir. Çok daha önce, 14. yüzyılda İbni Haldun (1332-1406), refah ve rahat dönemleriyle birlikte devletlerin ihtiyarlamaya yüz tuttuğunu ve doğal ömürlerini doldurduktan sonra, yerlerini bir başka büyük devlete (hanedana) bırakacağını belirtmiştir. Ona göre bir devletin gücü, temelindeki dayanışmaya bağlıdır. Devlet kökleştikten sonra dayanışma ihtiyacı azalır. Refah ve rahat son haddine ulaşır. Bir zaman sonra rahat ve lüks hayatın çözücü etkileri yüzünden yöneticiler (sultan) iktidarlarını mutlaklaştırmaya çalışırlar. Böylece yönetenlerle yönetilenler arasındaki mesafe günden güne büyür, ihtişam ve sefahat yaygınlaşır ve çöküş başlar.⁵

³ Bu konuda Bkz. Paul KENNEDY (Çev. Birtane KARANAĞÇI), **Büyük Güçlerin Yükseliş ve Çöküşleri**, 3.B., Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, Ankara, 1991, *passim*.

⁴ James PETRAS-Morris MORLEY (Çev. Neşe Nur Domaniç), **İmparatorluk mu? Cumhuriyet mi? Amerikanın Küresel Gücü ve İç Çürümesi**, Sarmal Yayınevi, İstanbul, 1996, s.7.

⁵ Ayrıntı için Bkz. İbni HALDUN (Haz. Süleyman Uludağ), **Mukaddime I**, Dergah Yayınları, İstanbul, 1988, s. 502-507.

Zamanımızın İbni Haldun’u Paul Kennedy, 20. yüzyılın sonlarında, dünya meselelerinde başı çeken ulusların nisbi güçlerinin hiçbir zaman aynı kalmayacağını bildirmektedir. Bunun başlıca nedeni farklı toplumlar arasındaki eşitsiz büyüme hızları ve bir topluma diğerinden daha büyük yarar sağlayan teknolojik ve yapısal atılımdır. Büyük güç sistemi içinde başı çeken ülkelerin yükseliş ve çöküşlerinin izlediği çizgi, üretim ve gelir sağlama kapasiteleri ile askeri güçleri arasında daha uzun vadede çok anlamlı bir karşılıklı ilişkinin var olduğunu ortaya koymaktadır.⁶ Büyük gücün ekonomik yükselişi ve çöküşü ile, önemli bir askeri güç (ya da dünya imparatorluğu) arasında uzun vadede çok açık bir bağlantı olması, birbiriyle ilgili iki olgudan kaynaklanmaktadır: İlk olarak, geniş çaplı bir askeri yapının desteklenebilmesi için ekonomik kaynakların gerekli oluşudur. İkinci olarak, uluslararası sistem söz konusu olduğunda zenginlik ve gücün her zaman için nisbi oluşları ve böyle görülmeleri gereğidir.⁷

Günümüz şartlarında büyük güç savunmaya iki kuşak öncesine göre çok daha fazla harcama yapmak zorunda kalacaktır. Ancak yine de dünyanın kendisi için az güvenli bir çevre olduğunu görecektir. Bunun da tek nedeni, diğer güçlerin daha büyük bir hızla büyümüş olmaları ve giderek daha güçlü hale gelmeleridir. Nisbi gerileme içindeki büyük gücün bu duruma içgüdüsel tepkisi, güvenliğe daha çok para harcamak, böylece potansiyel kaynaklarını yatırımdan uzaklaştırarak uzun vadeli açmazlarını şiddetlendirmek biçiminde ortaya çıkmaktadır.⁸

Kıyası bir ulus üstün konuma geçerek büyük güç olunca çıkarları (ilgileri) genişler ve büyük taahhütlerde bulunur. Üstünlüğünü koruyabilmek için askeri gücünü korumak zorunda kalır. Bunun için askeri harcamalarını arttırır. Ancak askeri harcamalar ekonomik potansiyeli geride bırakmaya başlayınca çöküş süreci de başlamış olur. Benzer bir görüşü Immanuel Wallerstein’da dile getirmektedir: Kapitalist dünya ekonominin temel yapılarından biri, dünya-sistem içinde “hegemonyalar”ın çevrimsel yükseliş ve düşüşleridir.⁹

Ancak kimilerine göre, Kennedy askeri harcamalara vurgu yaparken, sermayenin uluslararasılaşmasını ve ulusal ekonomide küresel liderliğin

⁶ KENNEDY, s. VIII.

⁷ KENNEDY, s.XV.

⁸ KENNEDY, s.XVII.

⁹ Immanuel WALLERSTEIN (Çev. Mustafa Özel), **Jeopolitik ve Jeokültür**, İz Yayıncılık, İstanbul, 1993, s. 13.

etkisi ile ülke içindeki sınıfları ve refah devletinin işleyişini gözardı etmiştir. Bu görüşü benimseyenler “Amerika’nın düşüşü” hakkında konuşurken, Kennedy’nin aksine belirli birimlerin ve analiz düzeylerinin tanımlanmasının önemine vurgu yapmaktadırlar. Uluslararası ekonomik ve siyasi aktörlerin güç ve zenginliğinin büyüyebilmesinin şartlarının kesinlikle iç çürüme ile oluşturulmuştur. İmparatorluk büyüdüğü cumhuriyet güç kaybetmektedir.¹⁰

Hangi nedenden ötürü olursa olsun kesin olan, ABD’nin güç kaybettiğidir. Güç kaybı süreci modern zamanlarda çok daha hızlanmıştır. 20. yüzyılın büyük gücü ABD, on yıldan az bir süre içinde dünyanın en büyük kreditörü olmaktan, en büyük borçlusu durumuna geçti. İkinci Dünya Savaşından sonra bu ülke dünyanın çelik deposu, ekme sepeti ve rakipsiz otomobil imalatçısıydı. Dolar, dünyanın en güçlü parasıydı. Şimdi bu ekonomik üstünlük unsurları aşınmış bulunuyor. ABD hâlâ dünyanın en büyük ekonomik varlığıdır ama, artık mesafeler kapanmıştır.

2. Soğuk Savaşın Sonu Ve “Dünya Düzeni” Sorunu

1989 sonrası ortaya çıkan uluslararası sistemdeki dönüşüm iki etken sonucu olmuştur. Bunlardan birincisi, küresel bir ekonominin doğması, iletişim devrimi ve demokrasi ve piyasa merkezli ekonomilere kayma şeklinde ortaya çıkan değişimler. İkincisi, uluslararası sistemdeki güç dağılımında yaşanan değişim.¹¹ Bunlar sonucunda iki kutuplu dünya sistemi sona erdi ve ABD görünürde tek süper güç olarak kaldı. Ancak Lukacs’a göre, SSCB’nin Soğuk Savaş kaybettiğini söylemek kesinse de, ABD’nin kazandığını söylemek bir tartışma konusudur.¹²

“Kapitalist dünya-sistem” yaklaşımının mimarı Immanuel Wallerstein’in 1989 mucizesi olarak adlandırdığı Soğuk Savaşın sona ermesi, ABD’nin geleneksel konumunu değiştirmesiyle değil, SSCB’nin konumunu değiştirmesiyle mümkün olabilmektedir. Bu konum değişikliği ABD’nin kudretinden ötürü değil, zayıflığından ötürü olmuştur. Wallerstein’a göre ABD, Soğuk Savaş kazanmamıştır. Soğuk Savaşın sonu, gerçekte ABD hegemonyası ve ABD refahının son büyük dayanağı olan Sovyet kalkanını bertaraf etmiştir. Soğuk Savaş *pax- Americana* idi. 1989, *pax-Americananın* sonudur. Çünkü ABD hegemonyası altındaki kapitalist dünya-sistemin ekonomik genişlemesi için o sıralarda Doğu Avrupa’ya ihtiyaç

¹⁰ PETRAS- MORLEY, s. 13.

¹¹ Samuel HUNTINGTON, “Changing Strategic interests of America”, *Survival*, No. 33 (Ocak-Şubat 1991), s. 5.

¹² LUKACS, s. 25.

duyulmuyordu ve SSCB, Doğu Avrupa için ABD'nin bir alt-emperyal gücüydü. Wallerstein'a göre ABD ve SSCB arasında bu ilişkiyi sürdürmek için gizli bir anlaşma vardı.¹³

Kim kazanmış veya kaybetmiş olursa olsun artık Soğuk Savaş sona ermiş ve dünyaya yeni bir düzen verme konusunda tartışmalar başlamıştır. Suriyeli yazar Abdurrahman Münif'e göre, Soğuk Savaş sonrası dünya, gücü ne olursa olsun tek bir ülkenin kutup konumunu almasına izin vermeyecektir. Büyük bloklar arasında tanımlanan - gücün, deneyimin ve teknik uzmanlığın çoğuna sahip olan- Kuzey ve - borçları ve sorunları gün geçtikçe artan- Güney arasında bölünmüş bir dünyanın, ekonomik döngüleri sürdürecektir bir potansiyeli bulunmamaktadır. Yeni dünya düzeninde büyük bloklar arasında ekonomik rekabet esas olacaktır.¹⁴ Birçoklarına göre ortaya çıkan yeni dünya düzeni ekonomik olarak üç, askeri olarak tek kutupludur.¹⁵ Geleceğin güç merkezleri Almanya merkezli Avrupa, ABD ve Japonya ve gelişmiş Uzakdoğu ülkeleridir. Bu haliyle yeni dünya düzeni bir koalisyon düzeni olmaya adaydır. ABD'de dahil hiçbir süper güç, Soğuk Savaş döneminin aksine, kendi uygun gördüğü çözümde diretmek ve bu amaçla güç gösterisine girmek eğilimi göstermemektedir. Bu durum süper güç döneminin kapandığı görüşünü gündeme getirmiştir. Süper güç, ekonomik güç veya nükleer silahlara sahip olmanın ötesinde bir nitelik taşır. Bugün ABD'nin süper güç sıfatının önemli öğelerinden ekonomik gücü, önemli tehditlerle karşı karşıyadır. Askeri gücünü de hızlı sayılabilecek biçimde azaltma tercihini yapmak zorundadır. Ayrıca bu ülke neden süper güç kalmak ve dünyada kendi düzenini kurmak zorunda olduğunu vatandaşlarına açıklamakta her geçen gün zorlanacaktır.¹⁶ Demekki kesin olan şu ki, yeni dünya düzeninde Amerikan hegemonyası olmayacaktır.

O halde yeni dünya düzeninde ne gibi modeller söz konusu olabilir? Lawrence Freedman'a göre, Avrupa, Japonya ve ABD'den oluşan üç

¹³ WALLERSTEIN, s. 17-18.

¹⁴ Abdurrahman MÜNİF (Çev. Kadir ÇAĞLAYAN), **Yeni Dünya Düzeni**, Ağaç Yayıncılık, İstanbul, 1993, s. 57-58; Hasan Elhac ALI, "Yeni Dünya Düzeni ve İslam Dünyası", **Dünya ve İslam**, No. 11 (Yaz 1992), s. 14; İzzettin ÖNDER, "Yeni Gelişmeler İçinde Türkiye", **Yeni Dünya Düzeni ve Türkiye**, Haz. Sabahattin ŞEN, Bağlam Yayıncılık, İstanbul, 1992, s. 224.

¹⁵ Noam CHOMSKY, (Çev. Kadir Çağlayan), **Yeni Dünya Düzeni**, Ağaç Yayıncılık, İstanbul, 1993, s. 25.

¹⁶ Aydın Güngör ALACAKAPTAN, "Yirminci Yüzyılın Son Yıllarında Dünya Koşulları ve Türkiye'nin seçenekleri", **Yeni Dünya Düzeni ve Türkiye**, Haz. Sabahattin ŞEN, Bağlam Yayıncılık, İstanbul, 1992, s. 100.

kutuplu bir dünya düzenine geçilmiştir bile.¹⁷ Lester C.Thurow da üçlü kutuplaşmayı vurgulamakta ve gelecek yüzyılın Avrupa'ya ait olacağını belirtmektedir.¹⁸ James Rosenau uluslararası toplumun bugünkü belirsizlik dönemi sona erdikten sonra ortaya dört sistemden birinin çıkacağını öngörmektedir. Bunlardan birincisi, “çok merkezli dünya tolu mu sistemi”, ikincisi “yenilenmiş devlet sistemi”, üçüncüsü devlet içindeki alt grupların ön plana çıktıkları “çoğulcu sistem” ve dördüncüsü, otoritenin uluslararası kuruluşlarca paylaşıldığı “sürekli bölünmüşlük sistemi”.¹⁹ Joseph S. Nye ise yeni güç dağılımını konusunda beş ayrı seçenek öngörmektedir. Birincisi, iki kutupluluğa geri dönüş, ikincisi, çok kutupluluk (*multipolarity*), üçüncüsü, üç ekonomik blok, dördüncüsü, tek kutuplu hegemonya (*unipolar hegemony*) ve son olarak çok düzeyli karşılıklı bağımlılık (*multilevel interdependence*).²⁰

Bütün bu seçeneklerin ortaya çıkması muhtemeldir, ancak insanlığın beklediği yeni dünya düzeni bu modellerle ilgili değildir. İnsanlık, yoksulluğun ve sömürünün ortadan kaldırıldığı, en büyük yatırımın kendisine yapıldığı, hukukunun korunduğu ve kendini güven içinde hissedebildiği bir dünya düşlemektedir. Böyle bir dünya ancak “güçlü olanın haklı olduğu” değil, “haklı olanın güçlü olduğu” bir sistemde mümkün olacaktır.

3. Amerika'nın Yükselişi

3.1.Amerikan İmparatorluğunun Doğuşu

ABD, iç savaşın ardından (1861-1865) federal birliğini tam olarak sağladı ve “Amerikan ulusu” gerçek anlamda oluştu.²¹ Bundan sonra Amerika'da 1960'lara kadar yoğun biçimde süren ırk ayrımcılığı ve “Amerikan AngloSakson”ların “seçilmiş halk” olduğu teması işlenmeye başladı. Bu tema aynı zamanda ABD'nin diğer ülkeler üzerinde dominasyon kurmasını da öngörmekteydi. Amerikan İmparatorluğunun kurulmasında gereken felsefi boyut bu şekilde oluşturuldu. Bu “sosyal Darwinizm”di.

¹⁷ Lawrence FREEDMAN, “Order and Disorder in the New World”, *Foreign Affairs*, Vol. 71, No. 1, 1992, s. 20-37.

¹⁸ Lester C.THUROW, “Why the Next Century Will Belong to the Europeans”, *The Washington Post*, 19 April 1992.

¹⁹ Haluk ÜLMAN, “Dünya Nereye Gidiyor”, *Yeni Dünya Düzeni ve Türkiye*, Bağlam Yayıncılık, İstanbul, 1992, s. 48.

²⁰ Joseph S. NYE, “What New World Order?”, *Foreign Affairs*, Spring 1992, s. 86-88.

²¹ Bu konuda Bkz. William PFAFF, *The Wrath Of Nations*, Simon & Schuster, New York, 1993, s. 161-172.

Bundan başka ABD genişlemesini meşrulaştıran jeopolitik nedenleri de Amiral Alfred Mahan vurguladı. Mahan 1868'de yayımladığı, *The Influence of Sea Power upon History* (Deniz Gücünün Tarihe Etkisi) adlı eserde ABD'nin Pasifik'e egemen olması gerektiği ve bunun için güçlü bir donanma kurması gerektiğini belirtmekteydi. Mahan'a göre, ulusal güvenliğin sağlanabilmesi için artık denizaşırı ticarete, kolonilere ve deniz yollarına egemen olmak şarttır. Panama Kanalı düşüncesini de bu şekilde ortaya çıkıttı. Mahan, Amerikan İmparatorlu'nun kurulması isteğini arttırdı ve buna entelektüel bir boyut kattı.²² 1898 Amerikan-İspanyol Savaşının ardından ABD, Küba ve Porto Rico'yu işgal etti ve Pasifik'e sıçrama yaptı. Böylece Amerikan emperyalizmi de doğmuş oldu.²³ Bundan sonra Amerika adım adım genişledi ve öncelikli olarak Batı Yarıküresine (*Hemisphere*) tam egemen oldu. Birinci Dünya Savaşının ardından ABD, bir dünya hükümeti kurmayı düşünüyordu. Ancak W. Wilson'un bu düşüncesi Kongre'den destek görmeyince, ABD, bu düşü gerçekleştirmek için 25 yıl beklemek zorunda kaldı. İkinci Dünya Savaşının ardından da kendi çıkarları doğrultusunda şekillendirilmiş bir *pax-Americana* oluşturdu. ABD hegemonyasının dünya çapında büyümesi, birbiriyle ilişkili bir grup kurumun etrafında oluşturulmuş güç yapılanmalarıyla sağlandı. Bunlar kara, deniz ve hava kuvvetleri, gizli istihbarat servis ağı (CIA), tüm dünyaya yayılmış ve uluslararası siyasal ve ekonomik gerçeklikleri Amerikan bakış açısıyla yayan kitle iletişim ağı ve özellikle Üçüncü Dünya'daki işbirlikçileridir.²⁴

Özellikle İkinci Dünya Savaşı sonrası ABD, çok büyük tutarlardaki devlet harcamaları ve yaygın denizaşırı örgütleri aracılığıyla küresel rakiplerine karşı askeri ve ideolojik üstünlük sağladı. Yasal düzenlemelerini daha zayıf devletlerin üzerinde kendi yasalarını geçerli kılabilceği bir şekle getirdi. ABD, çokuluslu şirketlerin dünya çapındaki yatırımlarını, ticaretlerini ve karlarını artırmaları için tüm olanakları sağladı. Hukuki düzeyde iktidar planlarını ve pervasızlık kapasitesini Amerikan yasalarının uluslararası yasalar olduğunu beyan ederek sistematize etti (ülkeler-üstülük doktrini).²⁵ Uluslararası örgütlerini de oluşturan ABD, bundan sonra dünyanın hegemonik gücü olmuştu.

²² PFAFF., s. 177.

²³ PFAFF, s. 178; LUKACS, s. 194.

²⁴ PETRAS- MORLEY, s. 25.

²⁵ PETRAS- MORLEY, s. 21.

3.2. Soğuk Savaş Sonrası Amerika ve İzlediği Strateji

Soğuk Savaş sonrası Amerika'sını bize en iyi anlatan olay İkinci Körfez Savaşıdır (Birincisi İran-İrak Savaşıdır). Dünya düzenindeki hegemonik güç mücadelesini ve temel jeopolitik gerçeklikleri idraktan yoksun Irak yönetiminin Kuveyt'i işgali, ABD yöneticilerine yeni bir dünya düzeninin siyasi ve ideolojik çerçevesini çizme ve dünyaya benimsetme fırsatını verdi. George Bush Kuveyt'in ilhakından yaklaşık bir ay sonra (11 Eylül 1990) Amerikan Kongresi'nde yaptığı konuşmada şunları söylüyordu:

“Bu zor zamanların ardından bizim beşinci hedefimiz -yeni bir dünya düzeni- doğabilir. Yeni bir dönem. Terör tehlikesinden kurtulmuş, adalet arayışında güçlü ve barış serüveninde güven içinde. Doğu ve Batı, Kuzey ve Güney dünya uluslarının zenginleşip, uyum içinde yaşayabilecekleri bir dönem... Bugün yeni bir dünya doğum mücadelesini veriyor. Orman kanununun yerini hukukun üstünlüğünün aldığı, güçlünün, zayıfın haklarına saygı gösterdiği bir dünya.”

İnsanların yeni saymak istedikleri bir dünya düzeni için en kötü başlangıç sayılabilecek Körfez Savaşı Washington'un dünya jandarması rolünü teyid etme girişiminden başka birşey değildi. ABD, ekonomik alandaki rakiplerini (Almanya ve Japonya) askeri alanda tekrar baskı altına almak, Avrupalı müttefikleri ABD merkezli koalisyonlara ayırıştırmak, Üçüncü Dünya borç ödemelerini ABD yönetmindeki çokuluslu askeri güce katılmaları için koz olarak kullanmak ve Üçüncü Dünyayı bu yolla teslimiyete itmek istemiştir. Bu savaş piyasaların, gelirin ve kaynak paylaşımının teknolojik piyasa güçlerince değil, siyasi-askeri egemenlikçe belirlendiği askeri merkezli yeni bir dünya düzeni kurmayı amaçlıyordu. Bu kurallar altında Washigton'un küresel üstünlüğü garanti altında olacaktı.²⁶

Ancak Denis Healey'e göre Körfez Savaşı, Amerika'nın Almanya ve Japonya ile bağlantılarına ciddi zarar verdi. Bush, Gorbaçov'la ilişkisini sürdürebilmek için Suudi Arabistan'dan Moskova'ya üç milyar dolar kredi sağlamak zorunda kaldı. ABD, müttefiklerinin muhtemel maliyetin hayli

²⁶ PETRAS- MORLEY, s. 22.

üzerinde olan 53.9 milyar dolar tutarındaki yardım vaatleri olmaksızın bu savaş yükünü kaldıramadı.²⁷

Soğuk Savaş sonrası Başkan Bush her ne kadar "yeni" bir dünya düzeninden söz ediyorsa da, burada "yeni" sözcüğüne bir çekince koymak gereklidir. Çünkü "merkez, yarı çevre ve çevre" ilişkilerinde gerçekte bir değişiklik yaşanmamıştır. "Yeni" denilen şey, eski eşit olmayan ilişkilerin devamından başka birşey değildir. Yani sistemin mantığı değişmemiştir. Aynı hegemonya anlayışı sürmektedir. Merkezdeki devletlerin hiçbiri, yarı çevre ülke konumuna düşmediği gibi, yarı çevreden hiçbir ülke de merkez konumuna yükselmemiştir.²⁸ Aslına bakılırsa adına ne denmiş olursa olsun Soğuk Savaş sonrası ABD, yeni gelişmelere göre bir strateji belirlemiş ve adım adım bunu uygulamaya koymak istemiştir. Doğal olarak bunu meşrulaştırıcı birtakım gerekçeleri de kullanmıştır.

O halde şu sorunun sorulması gereklidir: ABD nasıl bir dünya düzeni tasarlamaktadır ve bunu gerçekleştirmek için nasıl bir yol izlemektedir? Bununla ilgili bir belge Amerikan Savunma Bakanlığı (Pentagon) tarafından 1992 Mart ayı içinde yayımlandı. Raporda dünya barış ve güvenliğini korumak için hiçbir devlet ya da kuruluşla yetki ve güç paylaşımına gidilmeden Amerikan'ın kolları sıvaması gerektiği belirtilmektedir. ABD basınında "tek süper devletli dünya raporu" adıyla anılan ve büyük tartışmalara neden olan rapora göre, ABD'nin dış ve savunma politikasının bundan böyle tek amacı olmalıdır: Batı Avrupadaki ya da eski SSCB'deki devletlerden hiçbirinin Amerikan'ın karşısına dikilecek güce erişmesine izin vermemek. Bunun için ABD kendisine karşıt olabilecek devletleri uluslararası alanda daha büyük roller üstlenmeye heveslenmekten, kendisinin çıkarlarını korumak için onları saldırgan politikalar izlemeye, çekirdekli silahlar edinmeye kalkışmaktan caydıracak kadar büyük bir gücü her zaman elinde tutmalıdır.²⁹

Ulusal Güvenlik Konseyi (NSC) tarafından hazırlanan "Üçüncü Dünya Tehditleri"ni konu alan bir başka rapora göre, ABD'nin çok daha zayıf düşmanlarla yüzyüze geldiği durumlarda esas görevin onları sadece

²⁷ Denis HEALEY (Çev. Kadir ÇAĞLAYAN), **Yeni Dünya Düzeni**, Ağaç Yayıncılık, İstanbul, 1993., s. 14.

²⁸ Yavuz G. YILDIZ, "Uluslararası Sermaye Merkezleri ve Türkiye", **Yeni Dünya Düzeni ve Türkiye**, Bağlam Yayıncılık, İstanbul, 1992, s. 238.

²⁹ Herhalde Körfez Krizinde izlenen politika bu düşüncenin bir sonucuydu. ÜLMAN, s. 42-43.

yenmek değil, bunu kesin bir biçimde ve derhal yerine getirmek olduğu, başka türlü her sonucun "utanç verici" ve siyasal desteğin kaybı"na neden olduğu belirtilmektedir.³⁰ Ancak ABD böyle bir politika izlerken uluslararası hukuku bir kenara itmiştir. ABD çıkarlarıyla çatışan bir olay veya Amerikan şirketlerine zarar veren bir durum karşısında, uluslararası hukuku çiğnemekte tereddüt göstermemiştir. Yakın tarih bunun örnekleriyle doludur. Libya'ya uygulanan ambargo, Körfez Savaşı ve devamındaki uygulamalar, Panama müdahalesi ve diğer Orta Amerika ülkelerinde gerçekleştirilen müdahaleler, bunlardandır. Nitekim 1989'da yayımlanan "*The End Of History*" adlı denemesi ile büyük tartışmalara neden olan Françis Fukuyama, ABD'nin uluslararası hukuka aykırı eylemlerini meşrulaştırır biçimde, "yeni dünya düzeninin uluslararası hukuk gibi soyut ilkeler üzerine değil, liberal demokrasi ve pazar ekonomisinin genel ilkeleri üzerine kurulacağı"nı belirtmektedir.³¹

Huntington'a göre Amerikan hükümeti, üstünlüğünü devam ettirebilmek için şu stratejiyi izleyecektir: Herhangi bir gücün Avrupa, Asya ve her ikisine hakim olmasını engelleme, Rusya'nın dağılmasını önleme, Alman gücünü, NATO ve diğer uluslararası kuruluşlara katılmasını teşvik yoluyla ve Fransa ve İngiltere ile sınırlama, Avrupa Birliği'nin uyumlu bir dış politika izleyen siyasi bir güç olmasını engelleme, Kuzey ve Güney Kore'nin birleşmesini destekleme ve bölgede sınırlı bir askeri güç bulundurma stratejisi suretiyle Japonya'yı dizginleme ve Çin'in piyasa ekonomisi ve demokratikleşmeye geçişini sağlama.³²

Amerika'nın küresel egemenlik stratejilerini en sistematik ve açık dışa vurumu Devlet Bakanlığı ve Pentagon tarafından, Ulusal Güvenlik Konseyi ile bağlantılı, Başkana ve onun dış politika kurmaylarına danışılarak hazırlanan Şubat 1992 tarihli bir belgede ("1994-1999 Yılları İçin Savunma Planlama Rehberi"-SPR) görülmektedir.

SPR'de, SSCB ve Doğu Avrupa'daki sosyalist devletlerin çöküşü ve Irak'ta elde edilen askeri zafer ile birlikte küresel bir emperyalist yapılanma için ortaya çıkan olanaklar tanımlanmaktadır. Bu "iki zafer" yeni bir uluslararası ortam oluşturmuş, "Amerika'nın küresel liderliğini" onaylamış ve rakip müttefikler olan Almanya ve Japonyayı ABD liderliğinde "kollektif

³⁰ CHOMSKY, s. 25.

³¹ Françis FUKUYAMA, **Yeni Dünya Düzeni**, Ağaç Yayıncılık, İstanbul, 1992, s. 83.

³² HUNTINGTON, s. 12-13.

güvenlik" sistemine entegre etmiştir. SPR, Amerika'nın küresel jandarmalık rolünün korunması doğrultusunda Beyaz Sarayın gelecek beş yılda 1.2 trilyon dolar maliyetle, 1.6 milyonluk bir askeri güce sahip olması gerektiğini öne sürmektedir. Rehberin müdahaleci stratejisi dünyanın her bölgesini ve siyasal, ekonomik ve askeri konumların tüm hatlarına Amerikan silahlı kuvvetlerinin yayılma hareketini kapsayacak büyüklükte tanımlanmıştır. Rehberine göre, Beyaz Saray küresel, bölgesel ve iç güç gösterilerini gözünü kırpmadan dayatmalı ve Amerikan çıkarlarına hizmet eden "açık ekonomik sistem"leri teşvik etmelidir. Askeri üstünlüğü koruyarak, doğrudan müdahaleye hazırlıklı olmak ise, gelişmiş kapitalist ülkelerdeki rakipleri korkutup yıldırarak, Amerika'nın küresel iddialarına karşı kendi askeri kapasitelerini geliştirmekten uzak tutma stratejisi ile bağlantılıdır. Amerika bu askeri üstünlüğe dayanarak Japonya ve Almanya'yı korkutmaya çalışmakta, onların ekonomik gücü ve büyüyen siyasal etkileri ile uyumlu bir askeri yapılanmaya gitmelerini engellemeye çalışmaktadır.

ABD, uluslararası kuruluşları ve uluslararası hukuku kendi küresel hedefleriyle uyumlu olduğu sürece kullanan, ancak tek taraflı askeri müdahalelerde dışlayan ve bu kuruluşlara karşı etkinlik göstermek gerektiğinde müttefikleri ve müşterileri ile koalisyon kurmaya imkan veren "esnek" bir yaklaşım geliştirmiştir. SPR "koalisyonlar"ın Körfez Savaşında olduğu gibi "kollektif bir eylem" gerektiğinde teşvik edilmesi gereken önemli oluşumlar olduğunu vurgulamakta, ancak "gelecekteki koalisyonlar, karşılaşılan krizi aşmakla yükümlü ve bundan daha uzun ömürlü olmaması gereken geçici topluluklar olmalı ve çoğu durumda ulaşılabilecek amaca varılması süresince geçerli, genel anlaşmalara dayanmalıdır" demektedir. Ancak en önemlisi belgede, "dünya düzeninin nihai olarak Amerika tarafından sağlanacağı bilinmeli, kollektif eylem gerçekleştirilemediğinde veya hızlı tepki gösterilmesi gereken bir krizde Amerika bağımsız olarak hareket edebilmelidir" denilmektedir. Örneğin, Beyaz Sarayın Grenada'yı (1983) ve Panama'yı (1989) işgal etme kararları, BM'ye ve Amerika Devletleri Örgütü'ne danışılmaksızın geçirilmiştir.³³

Başkan Bush, Washington'un ister dünya jandarmalığını tek başına üstlenmenin yükünü taşısin, isterse bunu çokuluslu örgütler aracılığıyla gerçekleştirsin, "biz lideriz ve liderliğe devam etmeliyiz" diyerek, Amerika'nın küresel üstünlüğünü savunan SPR'ye geniş destek sunduğunu

³³ Ayrıntı için Bkz. PETRAS-MORLEY, s. 32-39.

kanıtlamıştır. George Bush Aralık 1992'de yaptığı veda konuşmasında, dış politikada ısrarla dünya egemenliğini ele geçirmek gerekliliğinden söz etti. Emperyalizme yeniden akademik canlılık katmak isteyenler gibi konuşan Bush, Amerikan "liderliği" ve "gücü"nü istikrarlı bir uluslararası düzen için şart olduğunu belirtti.³⁴ Böylece Bush yeni bir dünya düzeninin aslında ABD hegemonyasının tam olarak kurulması anlamına geldiğini de itiraf etmiş oldu.

ABD kendi hegemonyası altında bir dünya düşleye dursun, birçok bilimadamı böyle bir hegemonyanın ve dünya düzeninin mümkün olamayacağını belirtmektedir. Richard Bernet'a göre "yeni dünya düzeni" bir yanılsamadır. Teknolojik ve endüstriyel temelini ihmal eden ABD, şu anda kısa vadeli yabancı sermayeye aşırı ölçüde bağımlıdır. Eğer ABD, Avrupa ve Japonya, rekabetçi ticaret bloklarına doğru ilerlemeye devam ederlerse, böyle bir ekonomik dünya düzeni Amerikan askeri gücünün polisliği altında yürütülemeyecektir. Hatırlanmalıdır ki SSCB askeri gücünün zirvesindeyken küresel bir siyasi oyuncu olma hüviyetini yitirdi. ABD'yi kaplayan ordu yanlısı duygulara rağmen Amerikan halkını gelecek yüzyılda yeni Sparta olarak taşımak, hiçbir ABD başkanı için mümkün olmayacaktır.³⁵

ABD açısından tüm bu olumsuz değerlendirmelere rağmen Soğuk Savaş'ın sonu Washington'un Latin Amerika'daki gayri resmi imparatorluğunu sağlamlaştırmadaki kararlılığını güçlendirmiştir. Aslında ABD'nin uzun bir süredir Batı Yarıkürede egemenliği söz konusudur. Bu yüzyılın ilk dönemlerinden beri Kanada ve Meksika ekonomileri Amerika'ya sıkı biçimde bağlı olmuştur. Amerika daima bölgenin başlıca ithalatçısı ve ihracatçısı durumundadır. Bu kıtada geçerli para sadece dolardır. Son birkaç yıldır burada kurulan Amerikan İmparatorluğu daha da kurumsallaşmıştır. NAFTA şu anda bu imparatorluğun en önemli kurumu niteliğindedir.

4. Amerika'nın Düşüşü

4.1. Amerikan Gücünün Sınırları

1945-90 döneminin tartışmasız hegemonik gücü Amerika'ydı. Ancak rüya bitti ve Lukacs'ın deyimiyle Amerikan yüzyılı son buldu.³⁶ Körfez Savaşı bazı şeylerin sonu olduğu gibi, bazı şeylerin de başlangıcı

³⁴ PETRAS-MORLEY, s. 42.

³⁵ ÖZEL, s. 15.

³⁶ LUKAKS, s. 195.

oldu. Bu savaş ABD'nin küresel konumunu göstermek açısından bir turnusol kağıdıydı. Çünkü bu savaş sırasında ABD'nin askeri gücü ne kadar göz kamaştırmışsa, ekonomik gücü de o denli düş kırıklığı oluşturmuştur. Henry Kissinger'ın deyişiyle "tekrarlanma ihtimali olmayan şartların hemen hemen tesadüfi bir bileşimi" sonucu oluşan bir ittifak söz konusuydu ve bu ittifakın liderliğini ABD yapmasına karşın, tek başına bu ekonomik yükün altından kalkamadı. Uluslararası ilişkiler hocası James Chase, haklı olarak şu soruyu sormaktadır: "Bu nasıl bir süper devlettir ki, Körfez Savaşını bile Almanya ve Japonya'dan aldığı paralarla kazanır?".³⁷

Dönemin Devlet Başkanı Bush, paradoksal olarak seçimleri kaybetti. Eğer savaş kazanıldıysa Bush niye seçimi kaybetti? Özel'e göre bu sorunun cevabı, Amerika Soğuk Savaşı kaybettiği ve hegemonik konumu süratle aşınmakta olduğu içindir. Bill Clinton ABD için yeni bir umuttur.³⁸ Fakat Clinton seçimlerden kısa süre sonra, seçim sloganlarından vazgeçti ve kilit noktalardaki ekonomi ve dış politika ile ilgili yönetsel kademelere "küresel liderlik" yanlısı bireyleri getirdi.³⁹ O da Reagan ve Bush gibi ABD'nin küresel konumunu güçlendirmek ve imparatorluk kurmak için çalışmaktadır.

Kennedy'e göre, Amerika bugün ekonomik ve belki de askeri yönden hala kimseyle kıyaslanmayacak kadar üstün bir konumda olmasına rağmen, dünya meselelerinde "bir numaralı" yeri işgal eden her büyük gücün ömrü için bir tehdit oluşturan iki büyük sınavla karşı karşıya kalmaktan kurtulamayacaktır: Askeri-stratejik alanda ulusun belirlenmiş savunma ihtiyaçları ile, bu yükümlülüklerini yerine getirmek için sahip olduğu araçlar arasında makul bir denge koruyabilecek midir; global üretimin sürekli değişen yapıları karşısında, sahip olduğu gücün teknoloji ve ekonomi tabanlarını nisbi aşınmadan koruyabilecek midir? ABD bugün, daha önce Büyük Güçlerin yükselişi ve çöküşüyle ilgilenen tarihçiler tarafından çok iyi bilinen ve kabaca "aşırı emperyalist yayılma" denebilecek bir riskin içindedir. Bir başka deyişle Washington'daki karar mercileri ABD'nin global çıkar ve yükümlülükleri toplamının ülkenin bunların hepsini aynı anda savunma gücünü çok aştığı yolunda tatsız ve kalıcı nitelikli bir gerçeği kabullenip ona göre davranmak zorundadırlar.⁴⁰

³⁷ James CHASE, "The Pentagon's Superpower Fantasy", **The New York Times**, 16 Mart 1992.

³⁸ ÖZEL, s. 29.

³⁹ Ayrıntı için Bkz. PETLAS-MORLEY, s. 146-148.

⁴⁰ KENNEDY, s. 606-607.

Jeffrey Garten'a göre ABD'nin çöküş halinde olup olmadığı tartışılabilir. Ancak hiç kimse Amerika'nın gücünün nisbi azalma içinde olduğunu inkar edemez. ABD yarım yüzyıldır karşılaşmadığı en az iki meydan okumayla karşı karşıyadır. Daha önce asla yeni programlar ve muazzam kaynaklar gerektiren bu derece büyük iç ekonomik ve toplumsal sorunlarla karşılaşmamıştır. Ve tarihin hiçbir döneminde ülke içindeki ve dışındaki hedeflerine ulaşmak için başka ulusların yardımına bu kadar ihtiyaç duymamıştır.⁴¹

Petras ve Morley Amerika'nın küresel gücü hakkında şu tezleri öne sürmektedirler: Bir, Amerika yükselen siyasi, askeri ve ideolojik bir güçtür. İki, Amerika'nın ulusal ekonomisi küresel rakiplerine kıyasla güç kaybetmektedir. Üç, Amerikan çokuluslu şirketleri, ulusal ekonomiye kıyasla daha hızlı büyümektedir. Dört, imparatorluk iç kaynaklarla küresel gücünü korumaya çalışırken, ulusal ekonomi ve toplum gerilemektedir.⁴²

4.1.1. Amerikan Askeri Gücünün Açmazı

ABD, Körfez Savaşıyla dünyadaki en büyük askeri güç olduğunu kanıtlamak istedi ve belki de bunu başardı. Ancak dikkat çekici olan 1945'ten beri ilk kez, kasıtlı bir askeri provakasyon eylemiyle bunu kanıtlanmasının istenmiş olmasıdır. Ayrıca bu savaş bir gerçeği daha ortaya koydu: Washington, öteki ülkeler ödemedi yardımcı oldukları sürece dünya jandarması olabilir.

Amerika'nın askeri harcamaları uzun vadede birbirinden zorlu iki seçenekli bir açmazı beraberinde getirecektir: Amerika'nın, sırf asıl global süper güç olduğu ve Japonya ya da Almanya gibi bölgesel güçten çok daha geniş askeri taahhütleri bulunduğu için, çok daha büyük bir savunma kuvvetine ihtiyacı vardır. Ancak silahlanmaya giderek daha büyük pay ayrıldıkça ekonomi zayıflamaktadır. Silahlanmaya az yatırım yapılması, Amerika gibi dünya üzerinde aşırı yayılmış bir gücün, kendisini her yerde tehlikelere açık hissetmesi sonucunu doğurabilir. Bununla birlikte silahlanmaya yapılan çok yüklü yatırımlar da ülkeye kısa vadede daha büyük güvenlik sağlarken, Amerikan ekonomisinin ticari rekabet gücünü öylesine aşındırabilir ki, ülke uzun vadede daha az güvenli hale gelir. Daha önceki "bir numaralı" ülkelerin karşı karşıya kaldıkları ortak açmaz şudur: Nisbi ekonomik güçleri azalırken, konumlarına yönelik dış tehditler onları,

⁴¹ Jeffrey GARTEN (Çev.Yavuz ALAGON), *Soğuk Barış*, Sarmal Yayınevi, İstanbul, 1994, s. 41.

⁴² PETRAS- MORLEY, s. 15.

kaynaklarını giderek daha çok miktarda askeri sektöre ayırmaya zorlamıştır. Bu ise verimli yatırımlar yapılmasını engellemiş ve zamanla daha yavaş büyüme, daha ağır vergiler, ülke içinde harcama önceliklerine ilişkin görüşlerde daha derin çatlaklar, savunma yükünü taşıma kapasitesinde zayıflama biçiminde ortaya çıkan ters yönlü bir akıma yol açar.⁴³

Kısacası Amerika'nın askeri ve ideolojik hegemonyası ekonomik kapasitesiyle uyumlu değildir. Siyasal, askeri ve ideolojik alanlarda dünya liderliğini soyunmak ise güçlü bir ekonomiyi beraberinde getirmektedir.

4.1.2. Amerika'nın Ekonomik Açmazı

ABD 1945-70 arası ekonomide rakipsizdi. Ancak bugün Amerikan ekonomisi bir durgunluk dönemi yaşamaktadır. Çünkü Amerikan malları Avrupalı ve Japon malları karşısında rekabet gücünü yitirmiştir. Amerikan ekonomisinde yaşanan bu durgunluk toplumsal gerginliği artırmakta ve Amerikalılar "kendi içlerine dönmek" ve "dış yükümlülüklerini azaltmak" istemektedirler. Ayrıca süper güç ABD artık yeni ve önemli bir etki alanlarını güçlendirmek için finansman sağlayamamaktadır.

Gerçekten Amerikan ekonomisi bu denli gücünü yitirmiş midir ve Amerikan sermayesi gerçekten tehdit altında mıdır? Uzmanlara göre bu sorunun çok net bir cevabı vardır: "Evet". Bir yandan askeri harcamalar, öte yandan Alman ve Japon sermayesi, Amerika'nın hegemonik gücünü sarsmaktadır. Ancak bununla çelişki oluşturur bir nokta vardır. Petras ve Morley'e göre Amerika, devlet olarak zayıflarken, Amerikan şirketleri güçlerini artırmaktadırlar. Yani ABD bir yandan iç çürüme yaşarken, öte yandan küresel yayılmasına devam etmektedir. İç ekonomi çözülmüşken, emperyalist ekonomi büyümektedir.⁴⁴ Bununla birlikte Amerika mevcut konumunu koruyabilir mi sorusunun yine net cevabı, "hayır"dır.

Sanayideki rekabet gücünden başlayalım: 1960'ların sonlarında ABD imalat firmaları ülkenin ihtiyaç duyduğu TV setlerinin %82'sini, otomobillerin %88'ini ve makine aletlerinin %90'ını imal ederken, 1980'lerin sonlarında TV imalatına neredeyse son vermek zorunda kalmış, yerli makine aletleri piyasasının yarısını, otomobil sektörünün ise %30'unu ithal ürünlerine kaptırmıştır. Yarı iletkenler gibi yeni bir sanayide bile ABD'nin,

⁴³ KENNEDY, s. 628.

⁴⁴ PETRAS-MORLEY, *passim*.

1980'de %85 olan pazar payı, 1988'de %15'e geriledi.⁴⁵ 1960 ile 1980 arasında her sanayi kolundaki dünyanın en büyük oniki şirketinin konsolide satış yüzdelere göre ABD'nin küresel pazar payı, otomobilde %83'den %42'ye, elektrikli cihaz ve elektronikte %71'den %44'e, demir çelikte %74'ten %26'a, ilaç sanayiinde %87'den %55'e, kimyasal madde üretiminde %68'den %31'e gerilemiştir. Aynı süre içinde Almanya ve Japonya'nın payları ortalama üçe katladı.⁴⁶ Gerileme daha bir çok alan için sözkonusudur.

Amerikan firmalarının son otuz yıldır dünyanın en büyük oniki şirketi listesinden silinmesi de sanayi rekabetindeki kaybı teyid etmektedir. 1970'te dünyanın en büyük sanayi şirketlerinden 64'ü Amerika'da, yalnızca 34'ü Avrupa ve Japonya'daydı. 1988'de Amerikan şirketleri 42'ye düşerken, Avrupa ve Japon şirketlerinin sayısı 48 oldu.⁴⁷

Amerikan sanayiinde yaşanan bu gerilemenin yanı sıra, ülke maliyesinde de büyük çalkantılar söz konusudur. 1980'lerde ticaret açıkları, 1970'lerde her yıl yaklaşık 10 milyar dolarlık bir ortalamadan 1980'lerde her yıl 94 milyar dolara çıkarak dramatik bir artış göstermiştir. 1980-85 arası dönemde federal açık, borç ve faizleri şöyleydi:⁴⁸

	<u>Açık</u>	<u>Borç</u>	<u>Borç Faizi</u>
1980	59.6	914.3	52.5
1983	195.4	1.381.9	87.5
1985	202.8	1.823.1	129

1987'de toplam açık 159 milyar dolar, 1991'de 66 milyar dolar (düşüş), 1992'de 84.3 milyar dolar olmuştur. ABD'nin dış borçları Almanya'dan 4, Japonya'dan 5 kat fazladır ve Japonya'da 75 dolar gibi küçük bir rakam olan kişi başına düşen "dış borç yükü" her Amerikan vatandaşı için 1572 dolardır.⁴⁹ Herhalukarda Amerika'nın ticaret açıkları yüksekliğini korumaktadır ve bu büyük açıklar her yıl Amerika'yı ithalatını finanse etmek

⁴⁵ ÖZEL, s. 17.

⁴⁶ PETRAS-MORLEY, s. 61.

⁴⁷ PETRAS-MORLEY., s. 64.

⁴⁸ KENNEDY, s. 621.

⁴⁹ PETRAS-MORLEY, s. 59.

için borçlanmaya itmektedir. Şu anda ABD dünyanın en borçlu ülkesi konumundadır. Bazı kötümser kimselere göre bu eğilimlerin devamı halinde 2000 yılına gelindiğinde ABD'nin ulusal borcu 13 trilyon dolar, bu borcun faiz ödemeleri de 1.5 trilyon dolar olacaktır. Federal açıklar yılda 100 milyar dolara indirilebilse bile, 21. yüzyılın başlarında ulusal borç ve faiz ödemelerinin birikmesi yüzünden daha önce görülmedik miktarlarda paranın bu yöne kaydırılması gerekecektir. Tarihte borçlarını barış döneminde bu kadar yükseğe çıkartan başka bir büyük güç örneği yalnızca 1780'li yılların Fransa'sıdır. Burada başgösteren mali bunalım iç politika bunalımının nedenlerinden biri olmuştur.⁵⁰

Bir başka ekonomik gösterge olarak sermaye piyasaları ve bankacılık sektörüne bakıldığında da Amerika'nın durumunun hiç de içaçıcı olmadığı görülecektir. ABD kökenli bankalar önceki yıllara göre hem sayı hem de özvarlık açısından büyük bir düşüş yaşamaktadırlar. ABD bankalarının yerini hızla Japon bankaları almaktadır. 1980 öncesi dünyanın en büyük on bankası arasında hiçbir Japon bankası yokken, 1990'da en büyük on bankanın altısı Japon adı taşımaktadır.⁵¹ 1960 ile 1990 arasında birleşik toplam aktif yüzdesi açısından dünyanın en büyük 12 bankası arasında Japon, Alman ve Fransız bankalarının oranı %0'dan %94'e yükselirken, ABD bankalarının oranı %61'den %0'a düştü.⁵²

Bütün bunların yanında araştırma-geliştirmede de ABD'nin geride kaldığı görülmektedir. 1992'de ABD'nin savunma dışı ar-ge harcamaları 20 yıl önceki seviyenin altındadır. GSMH'nin ar-ge için ayrılan yüzdesi bakımından ABD beşinci durumdadır. Askeri harcamalar çıkarıldığında, onunculuğa düşmektedir. Sadece özel sektör ar-ge harcamaları esas alındığında ABD, 23 ülke arasında yirminci sıraya inmektedir.⁵³

Benzer durumlar daha birçok alan için söz konusudur. Aynı şeyleri tekrar etmeye gerek yok. Kesin olan şu ki, ABD rakiplerine göre hızlı bir gerileme içindedir ve emperyalist yayılma, cumhuriyetin durumunu daha da zorlaştırmaktadır.

4.2. Amerika'ya Meydan Okuyanlar

⁵⁰ KENNEDY, s. 622.

⁵¹ ÖZEL, s. 19.

⁵² PETRAS-MORLEY, s. 54.

⁵³ ÖZEL, s. 35. Ayrıntı için Bkz. PETRAS-MORLEY, s. 67-69.

Bugün Amerika'nın karşısında ekonomik olduğu kadar siyasal ve ideolojik rakipler de bulunmaktadır. Amerikalı yöneticiler bugün her ne kadar piyasa ekonomisi ve demokrasi maskesini takan küreselleşmenin faziletlerinden ve Amerika'nın liderliğinden dem vuruyor olsalar da, bu bazı gerçekleri görmemizi engellemektedir. Küreselleşmenin karşısında bölgeselleşme eğilimleri, ekonomik liberalizmin karşısında gümrük duvarları ve ekonomik bloklar ve ABD'nin siyasal önderliğinin karşısında İslami akımlar ve milliyetçi tepkiler yer almaktadır. Gelecek yıllar, bunların mücadele ettiği yıllar olacaktır. Tüm bu meydan okumaların ayrıntılarına girmek bu makalenin sınırlarını aşmaktadır. Ancak şunları belirtmek gerekir:

Bugün Amerikan İmparatorluğu'nun nüfuz alanı içinde yer alan pek çok alanda büyük sorunlar yaşanmaktadır ve bunlar hızla artmaktadır. Bir büyük gücün bu sorunların üstesinden gelmesi beklenir. Ancak ABD dünyanın bir çok alanında üzerine düşen yükümlülüklerini yerine getirememektedir. Ortadoğu'da istikrarsızlık sürdüğü gibi, ABD'ye yönelik büyük tehditler söz konusudur. Aynı şey Latin Amerika ve Güney Asya için de geçerlidir. Nükleer silahlar konusunda Hindistan, Pakistan, İran, Brezilya, Arjantin ve başka ülkeler Amerika'nın sözünü dinlememekte ve Amerika bunlar karşısında bir şey yapamamaktadır. Amerika'nın dünyadaki siyasi gücü yavaş yavaş ortadan kalkmaktadır.⁵⁴

Ekonomik olarak da daha önce vurgulandığı gibi ABD, Alman ve Japon baskısı altındadır. Özellikle Japonya akıl almaz ekonomik atılımıyla ABD'yi neredeyse rakip olmaktan çıkarmıştır.⁵⁵ Ancak Japonya'nın zayıf değil, güçlü bir Amerika'ya ihtiyacı olduğunu belirten bir Japon yetkili, Japonya'nın ABD'nin global yüklerini daha fazla paylaşmaya başlaması gerektiğini vurguluyor. Peki bu tür bir Japon katkısı Amerikan ekonomisinin aşırı ölçüde Japon kontrolüne geçmesi sonucunu doğurur mu? İşte bu endişe Amerikalıları kara kara düşündürmektedir.

5. Amerika İstisna mı?

Amerika, "büyük güçlerin yükseliş ve düşüşü" teorisinin bir istisnası olabilir mi? Daniel Bell'e göre hiçbir teori tek başına ikna edici değilse de şu çarpıcı gerçek ortadadır: Her ulus tarih sahnesine sonuç alıcı bir giriş yapmak üzere, askeri, siyasi ve iktisadi güçlerini bir araya getirmeye başlayınca kendini "eşsizliği" ile tanımlar. Sonra faniliğin işaretleri

⁵⁴ ABD'nin çeşitli bölgelerde karşılaştığı siyasi sorunlar için Bkz. KENNEDY, s. 607-616.

⁵⁵ Ayrıntı için Bkz. GARTEN, s. 156-158.

hissedilmeye başlayınca çöküşten istisna olma (*exceptionalism*) sorusu ve ümidi ortaya çıkar. Amerika'da her zaman "Amerikan istisnailiği"ne iman vardı. Amerikalılar başından beri feleğin kendi ülkelerini bütün diğer ülkelerden değişik kıldığına, Lincoln'ün ifadesiyle "neredeyse seçilmiş bir ulus" olduklarına inanıyorlardı.⁵⁶ Ancak Wallerstein'ın deyişiyle, Amerika'nın istisnailiği bile istisna değildir. Çünkü tarihte pek çok ülke kendisini böyle görmüş ve Allah'ın kendilerine özel lütuflarda bulunduğu inanmışlardır. İstisnailik, hemen hemen bütün medeniyetlerin belkemiği olmuştur. Fakat bu düşünce onların yıkılmalarına veya en azından güçlerini yitirmelerine engel olamamıştır. Kısacası Amerikan istisnailiği bir düştür. Uyku sona erince düş de bitecektir.

Sonuç

Amerikan gücünün en büyük kaynağı daima Amerikan rüyası olmuştur: Ekonomik büyüme, eşit fırsat ve yukarı doğru (refah) hareketlilik. Bu rüya son buldu. Amerikan değerlerinin evrensel değerler olmadığı ortaya çıktı. Dünyanın sadece siyah ve beyazdan değil, daha farklı ve çeşitli renklerden meydana geldiği anlaşıldı. Amerikan hegemonyası sona ermekte, ama Amerika yaşamaktadır. Gündemde olan "tarihin sonu" değil, "Amerikan yüzyılının sonu"dur. Amerikan yüzyılının sonu "Amerika'nın sonu" değildir. Yeni bir "Amerika" başlatma fırsatıdır. Bu Amerika'nın "güçperest" değil "hakperest" olması, tüm dünyada *pax-Americananın* tokadını yemiş toplumların ortak temennisidir.

KAYNAKÇA

1. ALACAKAPTAN Aydın Güngör, "Yirminci Yüzyılın Son Yıllarında Dünya Koşulları ve Türkiye'nin seçenekleri", **Yeni Dünya Düzeni ve Türkiye**, Haz. Sabahattin ŞEN, Bağlam Yayıncılık, İstanbul, 1992.
2. ALI Hasan Elhac, "Yeni Dünya Düzeni ve İslam Dünyası", **Dünya ve İslam**, No. 11 (Yaz 1992)
3. CHASE James, "The Pentagon's Superpower Fantasy", **The New York Times**, 16 Mart 1992.

⁵⁶ GARTEN, s. 18; Ayrıca Bkz. PFAFF, s. 180.

4. CHOMSKY Noam, (Çev. Kadir ÇAĞLAYAN), **Yeni Dünya Düzeni**, Ağaç Yayıncılık, İstanbul, 1993.
5. FREEDMAN Lawrence, "Order and Disorder in the New World", **Foreign Affairs**, Vol. 71, No. 1, 1992.
6. FUKUYAMA Françis, **Yeni Dünya Düzeni**, Ağaç Yayıncılık, İstanbul, 1992.
7. GARTEN Jeffrey (Çev.Yavuz ALAGON), **Soğuk Barış**, Sarmal Yayınevi, İstanbul, 1994.
8. HALDUN İbni (Haz. Süleyman Uludağ), **Mukaddime I**, Dergah Yayınları, İstanbul, 1988.
9. HEALEY Denis (Çev. Kadir ÇAĞLAYAN), **Yeni Dünya Düzeni**, Ağaç Yayıncılık, İstanbul, 1993.
10. HUNTINGTON Samuel, "Changing Strategic interests of America", **Survival**, No. 33 (Ocak-Şubat 1991).
11. KENNEDY Paul (Çev. Birtane KARANAKÇI), **Büyük Güçlerin Yükseliş ve Çöküşleri**, 3.B., Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, Ankara, 1991.
12. LUKACS John (Çev. Mehmet HARMANCI), **Yirminci Yüzyılın ve Modern Çağın Sonu**, 2.B., Sabah Kitapları, İstanbul, 1993.
13. MÜNİF Abdurrahman (Çev. Kadir ÇAĞLAYAN), **Yeni Dünya Düzeni**, Ağaç Yayıncılık, İstanbul, 1993.
14. NYE Joseph S., "What New World Order?", **Foreign Affairs**, Spring 1992.
15. ÖNDER İzzettin, "Yeni Gelişmeler İçinde Türkiye", **Yeni Dünya Düzeni ve Türkiye**, Haz. Sabahattin ŞEN, Bağlam Yayıncılık, İstanbul, 1992.
16. PETRAS James -Morris MORLEY (Çev. Neşe Nur Domaniç), **İmparatorluk mu? Cumhuriyet mi? Amerikanın Küresel Gücü ve İç Çürümesi**, Sarmal Yayınevi, İstanbul, 1996.
17. PFAFF William, **The Wrath Of Nations**, Simon & Schuster, New York, 1993.

18. THUROW Lester C., "Why the Next Century Will Belong to the Europeans", **The Washington Post**, 19 April 1992.
19. ÜLMAN Haluk, "Dünya Nereye Gidiyor", **Yeni Dünya Düzeni ve Türkiye**, Bağlam Yayıncılık, İstanbul, 1992.
20. WALLERSTEIN Immanuel (Çev. Mustafa Özel), **Jeopolitik ve Jeokültür, İz Yayıncılık**, İstanbul, 1993.
21. YILDIZ Yavuz G., "Uluslararası Sermaye Merkezleri ve Türkiye", **Yeni Dünya Düzeni ve Türkiye**, Bağlam Yayıncılık, İstanbul, 1992.